

LECTIO PRAECURSORIA

Timo Kaunisto

Vaikea vihreys. Keskustapuolueen ympäristöpolitiikka 1968–1987

Tämä tutkimus sai alkunsa halustani tehdä Suomen Keskustaan ja sen ympäristöpolitiikkaan liittyvää tutkimusta. Tulin Varsinais-Suomesta valituksi eduskuntaan ja keskustan eduskuntaryhmään keväällä 2007, ja aloitin työni ympäristövaliokunnassa melkein saman tien. Tilanne oli poliittisesti sikäli poikkeuksellinen, että keskusta jatkoi pääministeripuolueena ja sai ensimmäistä kertaa haltuunsa ympäristöministerin tehtävän. Minun ja muiden neljän keskustalaisen valiokuntaedustajan toimenkuvaksi tuli ensisijaisesti puolustaa hallituksen hyviä esityksiä.

Ennen vaalikauden puoliväliä minut nimettiin ryhmämme ympäristövastaavaksi. Tehtävä kulminoitui jo kuusi vuotta aiemmin voimaansaattatun jätevesiasetuksen avaamiseen ja tarkistamiseen, mitä itsekkin ajoin kykyjeni mukaan. Valiokuntatyön huipentuma oli se, että asetuksen kipukohdat muokattiin vaalikauden loppusuoralla 2011 käytännön elämää ymmärtäviksi – poikkeuksellisesti valiokunnan omana lainsäädäntötyönä ministeriön osoittaessa haluttomuutta asiaan ryhtymiseen.

Kevään 2011 eduskuntavaaleissa kansan maku kohdallani parani ja sain siirron takaisin farmiin. Toivoin paluuta politiikkaan, mutta keskustalaisesta ympäristöpolitiikasta oli tullut kiinnostukseni kohde siten, että suunnittelin jatko-opintojen mahdollisuutta jätevesipolitiikan ympärille. Turun yliopiston historian professori Timo Soikkanen toivotti minut tervetulleeksi ja valmistelin aiheesta myös vuorovaikutteisen seminaariesityksen. Aiheeni herätti paljon kysymyksiä. Muodostuisiko siitä riittävän laaja aineisto ja olisinko läsnäolleen vain kirkastamassa keskustalaisia näkemyksiä?

Hylkäsin aiheeni, mutta jäin pohtimaan hyvän ystäväni MMT Jyrki Aakkulan kehotuksesta keskustalaisen ympäristöpolitiikan laajempaa kaarta. Luonnostelin siitä tutkimussuunnitelman, joka jäi pöytälaatikkooni. Käyttöä sille tuli keväällä 2015, toisen varasijalle johtaneen eduskuntavaalikampanjan jälkeen. Dosentti Tapio Bergholm lupautui ohjaajakseni ja kehotti hakeutumaan viimeistellyn suunnitelman kautta Itä-Suomen yliopiston tohtorikoulutusohjelmaan. Sinne päädyin ja aloitin tutkimustyöni syksyllä 2015.

Maalaisliitto–keskustapuolue–keskustan historiasta on tehty tutkimusta verraten paljon mukaan lukien tähän mennessä viisiosainen historiasarja neljän tekijän voimin. Puolueen politiikan erityisalueista syvällisemmän tutkimuksen kohteena on ollut vain sen kirkkopolitiikka. Maata, omistamista ja uusiutuvien luonnonvarojen käyttöä politiikassaan läpi historiansa korostanut puolue on kuitenkin tähän asti välttynyt sen ympäristöpolitiikan tarkemmalta valottamiselta. Tartuin tähän haasteeseen laajemman aatepoliittisen kaaren ja puoluetransformaation kehyksessä.

Tutkimukseni aikarajausta vuosiin 1968–1987 tähdentävät keskustanuorten ”vihreän aallon” politiikan alku 1960-luvun lopulla ja valtopoliittisen asetelman muutos Urho Kekkosen väistyttyä ja

sinipunahallituksen aloitettua työnsä vuonna 1987. Jälkimmäiseen vuoteen asettuvat myös YK:n niin sanotun Brundtlandin komitean tunnetun kestävän kehityksen -teeman lanseeraaminen ja markkinoiden vapautumisen alku suomalaisessa raha- ja talouspolitiikassa.

Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida keskustapuolueen ympäristöpolitiikan muotoutumista ja sisältöä, politiikan toteuttamista sekä sen vaikutuksia ja onnistumista. Tarkastelun painopiste on yhdessä puolueessa, mutta laajemmassa perspektiivissä kyse on siitä, miten vihreät aatteelliset virikkeet, keskustapuolueen asettamat tavoitteet ja eri puolueiden pyrkimykset vaikuttivat ympäristöasioiden institutionalisoitumiseen Suomessa 1960-luvun lopulta 1980-luvun lopulle.

Ensimmäinen päättökysymykseni on miten, miksi ja millaiseksi keskustapuolueen ympäristöpolitiikka muotoiltiin: mikä oli sen keskeinen sisältö? Havahtuminen ympäristöongelmiin oli kansainvälinen ilmiö, minkä vuoksi on tärkeää analysoida, miten ulkomaiset, ennen kaikkea Ruotsin keskustapuolueen ohjelmapolitiikan ja vaalimenestyksen esimerkit, vaikuttivat keskustapuolueen ja sen nuorisjärjestön ympäristöpolitiikkaan.

Toiseksi analysoin, miten keskustapuolueen ympäristöpolitiikkaa käytännössä toteutettiin. Mitkä olivat sen politiikan keskeiset teemat ja miten puolueen pyrkimys ekologiseksi yleispuolueeksi näkyi politiikassa? Arvioin niitä ympäristökysymyksiä, jotka liimasivat keskustapuolueen sisäisiä jakolinjoja yhteen, ja niitä, jotka toisaalta lisäsivät hajaannusta. Transformaation teorioiden pohjalta on kiintoisaa arvioida puoluejohdon ja jäsenkentän keskinäistä suhdetta ja johtajuuden merkitystä ympäristöpolitiikan taustalla ja sen toteuttamisessa.

Kolmanneksi pohdin keskustapuolueen ympäristöpolitiikan tuloksia. Miten puolue säilytti asemansa politiikan kentällä: kuinka ympäristöpolitiikan merkitys muuttui puolueen sisällä ja millaista menestystä tai takaiskuja puolue saavutti ympäristökysymyksissä ja mitä vaikutuksia niillä oli?

129

Ympäristöpolitiikalla oli tutkimusajanjaksona monia ulottuvuuksia, jotka kytkeytyivät useisiin muihin politiikan lohkoihin.

Erityisenä teemana tarkastelen keskustapuolueen ympäristöpolitiikan taustaa ja lähtökohtia ja selvitän, millaiset olivat puolueen aatteelliset juuret ja kuinka yhteiskunnalliset murrokset vaikuttivat politiikan sisältöön. Toinen teemani eli ympäristöliike ja ympäristökysymys nostaa esille keskustapuolueen tavoitteen johtavan ekologisen yleispuolueen asemasta nuorten aloittaman vihreän aallon voimistuessa. Heräävä ympäristöliike nosti esiin luonnonsuojelun ja saastuttamisen vähentämisen teemoja, jotka tarjosivat kiinnostuksen keskustapuolueen uudistajille. Arvioin, murtautuiko keskustalainen vihreys tunnistettavaksi ja onnistuneeksi osaksi puolueen reaali-politiikkaa, millaisia jännitteitä uudet linjaukset puolueessa aiheuttivat ja millainen ylipäänsä oli keskustapuolueen sidos vahvistuvaan suomalaiseen ympäristöliikkeeseen.

Maapolitiikka-teeman kohdalla tarkasteluni syvenee siihen, kuinka merkittävä vaikutus maan omistamisen intresseillä ja kaupungistumisen hillitsemisellä oli keskustapuolueen muotoutuvaan ympäristöpolitiikkaan. Miten vahvasti MTK vaikutti keskustapuolueen linjauksiin näissä kysymyksissä, ja irtautuiko keskustapuolue MTK:n vaikutuspiiristä pyrkiessään yleispuolueeksi? Maan omistamisen kysymykset liittyvät olennaisesti maalaisliitto–keskustapuolueen aatehistorialliseen perintöön ja puolueen poliittiseen lähtökohtaan. Kysymys omaisuuden suojasta heijasteleekin poliittisia kamppailuja talouden, valtion ja alueiden tasapainosta ja kehityksestä.

Neljäntenä kokonaisuutena tarkastelen keskustapuolueen energiapolitiikan linjaratkaisuja 1970- ja 1980-luvuilla. Millä tavalla puolueen tavoite hajauttaa ja laajentaa energiantuotantoa uusiutuvien luonnonvarojen kautta näkyi käytännössä?

Viidenneksi arvioin ympäristöhallinnon institutionalisoitumista. Mikä oli keskustapuolueen vaikutus ympäristöhallinnon laajuuteen, sijoittumiseen, toimintatapaan ja luonteeseen? Syvensikö

ympäristösääntelyn vahvistuminen alueiden ja keskushallinnon ristiriitoja vai pystyikö keskustapuolue hallitusvastuusta tavoitteidensa mukaan desentralisoimaan ympäristöhallintoa? Kahden viimeisen teeman osalta on luontevaa paneutua myös tutkimusjaksoni pääsääntöisen hallituskumppani SDP:n kannanmuodostukseen ja peilata hallitusyhteistyötä ympäristöpolitiikan kautta.

Tutkimus on teoreettisilta lähtökohdiltaan aineistolähteistä historian tutkimusta, mutta peilaan tuloksiani Otto Kirchheimerin yleispuolueistumisen teorian valossa. Tarkastelen erityisesti sitä, miten Kirchheimerin teorian viisi osa-aluetta toimivat maalaisliitto–keskustapuolueen ideologian, kannatuspohjan ja historian valossa.

Pitkään keskeisessä hallitusvastuussa ollut keskustapuolue ajautui maaseudun kiihtyvän rakennemuutoksen myötä alenevaan kannatuskierteeseen 1960-luvun jälkipuoliskolla. Puolue pyrki muuntumaan vahvemmin yleispuolueen suuntaan. Ympäristöpolitiikka vauhdittui Suomessa 1960-luvun loppupuolella yhteiskunnan kemikalisoitumisen sekä vesien- ja ilmanpilaantumisen kautta. Tässä transformaatiossa ympäristöasiat tarjosivat tarttumakohteita erityisesti keskustapuolueen aatteellista ja toiminnallista uudistumista tavoitelleille keskustanuorille.

Keskustanuorten keväällä 1968 lanseeraama vihreä aalto sai esikuvia ja ohjelmallista suuntaa pohjoismaisesta yhteistyöstä, jossa varsinkin Ruotsin keskustapuolueen esimerkki ja vaalimenestys toimi innoittajana. Aatteellisesti keskustanuoret pyrkivät kytkemään reformaation puolueen perustajiin kuuluneen ideologin Santeri Alkion ajatuksiin. Ympäristö- ja luonnonvarapolitiikka sekä desentralistinen yhteiskuntapolitiikka yhdistyivät keskustanuorten ohjelmissa maalaisliitto–keskustapuolueen maahenkiseen ja sivistykselliseen traditioon. Keskustapuolue oli kannatuskriisissä sisäisesti jakautunut K- ja V-linjoin, mutta puolueen puheenjohtaja Johannes Virolainen edisti toiminnallaan keskustanuorten aatteellisen jatkumon voimistumista. Keskustalainen ympäristöajattelu yhdisti puolueen eri linjoja.

130

Keskustanuorten aloittama uudistus siirtyi monilta osin koko puolueen tavoitteiksi. Niitä vauhdittivat 1970-luvun energiakriisit ja näitä seuranneet talouden taantumet. Kotimainen, uusiutuvilla luonnonvaroilla tuotettu energia työllisti koko Suomea ja kytkeytyi luontevasti keskustalaiseen aluepolitiikkaan. Ruotsin keskustapuolueen käännyttyä ydinvoiman käyttöä ja rakentamista vastaan, jyrkentyi myös Suomen keskustapuolueen näkemys. Puolue otti näkyvän kielteisen kannan ydinvoiman lisärakentamiseen vuoden 1980 puoluekokouksessa. Päätös vesittyi nopeasti, ja 1980-luvulla energiapolitiikan kamppailut käytiin turpeen, hiilen ja ydinvoiman käytön välillä.

Valtiosääntökomitean mietinnöstä 1970-luvun alkupuolella käynnistynyt kamppailu maapoliittisen lainsäädännön uudistamisesta heijastui keskustapuolueen näkemykseen luonnonsuojelusta ja omaisuudensuojasta. Maapakettilakien politisoituminen ja tasavallan presidentin ohjauksessa syntynyt ratkaisu keväällä 1977 vahvistivat kuvaa perustuslain tulkintojen epäjohtomukaisuudesta. Seutukaavojen mittavat virkistys- ja suojelualuevaraukset sekä erilaiset käytännöt suojelulainsäädännön toteuttamisessa ja korvauksissa jäivät varjostamaan suojelukysymyksiä. MTK painosti keskustapuoluetta oppositiossa olleen kokoomuksen maaseutuedustajien kautta.

Taistelu ympäristöhallinnosta kärjisti valtakamppailua Urho Kekkosen ajan jälkeisessä Suomessa. Ympäristöasiat institutionalisoituivat, ja ympäristölainsäädännön määrä kasvoi. Keskustapuolueen tavoite luonnonvarojen ministeriöstä ei saanut tukea muualta. SDP:n ja kokoomuksen yhteistyö vahvistui konkreettisesti juuri ympäristöasioissa 1980-luvun mittaan. Keskustapuolue sai julkisuudessa jarruttajan maineen.

Ympäristöpolitiikka tarjosi hyvän lähtökohdan keskustapuolueen tavoittelemaan keskiryhmien puolueiden yhteistyön tiivistämiseen. Varsinkin keskustanuoret näkivät syntyvän ja voimistuvan vihreän liikkeen poliittisena kumppanina 1980-luvulla. Näiden välillä oli vuorovaikutusta, mutta yhteiseksi

konkreettisiksi toimiksi ne eivät Tasavalta-seuraa lukuun ottamatta yltäneet. Liberaalinen kansanpuolue yhdistyi keskustapuolueeseen. Sen perustalle ei syntynyt monien uudistajien tavoittelemaa keskustalaista linjavaihtoehtoa perinteisen agrarismien ja aluepolitiikan rinnalle.

Kiinnittyminen vihreään aaltoon oli osa keskustapuolueen aatteellista reformaatiota ja yleispuolueistumiskehitystä. Tutkimukseni osoittaa, että menestyminen yleispuolueena ei edellytä ideologian hämärtämistä, vaan pikemminkin sen kirkastamista.

MMM Timo Kauniston Suomen historian alaan kuuluva väitöskirja ”Vaikea vibreys. Keskustapuolueen ympäristöpolitiikka 1968–1987” tarkastettiin julkisesti Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunnassa 29.4.2023. Vastaväittäjänä toimi professori Vesa Vares Turun yliopistosta ja kustoksena yliopistonlehtori, dosentti Pieter Dhondt Itä-Suomen yliopistosta.

Väitöskirja on luettavissa verkossa osoitteessa: <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/29300>.